

DOI: 10.46340/eppd.2023.10.3.2

Maryna Cherkashyna, PhD in Law

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8892-5440>

Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

THE CONCEPT OF “UNIQUE WATER BODIES” IN THE ENVIRONMENTAL LAW OF UKRAINE

Марина Черкашина, к. ю. н.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

ПОНЯТТЯ “УНІКАЛЬНІ ВОДНІ ОБ’ЄКТИ” В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

The article suggests and substantiates the author’s approach to defining the concept of “unique water bodies” in the environmental law of Ukraine. It states that scientific developments in the field of water law terminology, and classification of water bodies are not final, and under current conditions, further development is necessary. After all, the legal regimes of protection, use and reproduction of water bodies depend on the clarification of their types and well-founded characteristics.

The interrelation between the concepts: “especially valuable natural objects”, “especially protected natural territories and objects”, “unique natural objects” was studied. It was determined that there is no unified approach to this matter in environmental legislation. In some regulatory acts, the legislator equates the concepts of unique and especially valuable natural objects, others contain provisions according to which unique natural objects are enshrined along with especially valuable ones, but all of them are subject to special legal protection in accordance with the legislation of Ukraine.

The article places emphasis on the uniqueness of water bodies because of the legal status of water (water bodies), which, firstly, constitute the national property of the Ukrainian people, and secondly, are a strategic and vital natural resource in the system of ensuring sustainable development and national security of Ukraine. The sharp deterioration of the ecological state of all ecosystems, including water ones, as well as the current ecological situation, which is characterized by an acute shortage and the population’s need for water resources of drinking quality, in today’s conditions put the ecological and social status of water bodies in the first place and demand their isolation corresponding category of water objects.

By researching the views of scientists, conducting an analysis of national environmental and other legislation, the essential features of the legal concept of “unique water objects” were determined: 1) location within the territory (of an object) with a special legal status or recognition of a water object directly as an object of international agreement; 2) priority use to meet the needs of drinking and household water supply of the population; 3) exclusive use by the population for medical and recreational purposes; 4) the presence of a diversity of valuable plants, their natural communities, animals and microorganisms (together with their habitats) in the ecosystems of water bodies. It is worth noting that the presence of at least one of the above-mentioned signs is the basis for recognizing a water body as unique.

The author’s legal concept of “unique water bodies” was formulated, defining them as natural or artificially created water bodies that have a special ecological and priority social importance for meeting drinking and household needs, and exceptional medical and health-improving value. It points out the importance of preserving the natural biodiversity of water bodies and maintaining the general ecological balance of the natural environment, for which a special legal regime of protection, use, and reproduction is set out with restrictions or prohibitions of activities that do not correspond to the main purpose of the water body and its significance for humans and natural environment.

The need to establish a special legal status of unique water bodies, as well as the corresponding legal regimes for their protection, use and restoration, monitoring, control, and entering them into the state water registry is specified.

It also emphasizes the need to conduct further scientific development of the concept “unique natural objects” and consolidate the concepts of individual types of unique natural objects in the national environmental legislation, taking into account the peculiarities of their legal regimes.

Keywords: natural environment, natural objects, water objects, unique water objects, unique natural objects, water use, water protection, reproduction of water resources.

Постановка проблеми. Вода має вирішальне значення для сталого розвитку, для соціально-економічного розвитку, виробництва енергії та продовольства, здорових екосистем і виживання людини. Цей природний ресурс також лежить в основі процесу адаптації до зміни клімату, тому що є найважливішою сполучною ланкою між суспільством і навколишнім середовищем¹. На жаль, у світі існує мало регіонів, не порушених проблемами втрати потенційних джерел постачання прісної води, погіршенням якості води і забрудненням поверхневих і підземних джерел². Науковими дослідженнями міжнародного рівня доведено, що 60% населення світу до 2050 року проживатиме в містах. Прогнозується, що світовий попит на воду перевищить пропозицію на 40% в 2030 році і на 55% в 2050 році. Таким чином, багато місць у світі ризикують зіткнутися з відсутністю водної безпеки – нездатності населення забезпечити стійкий доступ до достатніх запасів води хорошої якості – в результаті зміни клімату і різних впливів урбанізації³. Нерівний доступ до води і брак води можуть розпалювати конфлікти. Однак при ефективній співпраці є надія на те, що конфліктам можна запобігти, а суперечки вирішити⁴.

Дефіцит питної води, її низька якість як з точки зору придатності для пиття, так і більш широкого впливу забруднення на навколишнє середовище; виснаження джерел підземних вод, що призводить до підвищення рівня вмісту солей в ґрунтах; зникнення водно-болотних угідь внаслідок осушення, опріснення і порушень гідрологічного режиму тощо. Ці тенденції здійснюють негативний вплив на здоров'я людей і навколишнє середовище.

Отже, в умовах сьогодення перед державою постають задачі, обумовлені погіршенням стану навколишнього природного середовища, зокрема, водних ресурсів. Для їх вирішення необхідний подальший розвиток екологічного законодавства. Серед численних завдань важливе значення має також подальше удосконалення еколого-правової термінології, у тому числі розробка та обґрунтування нових дефініцій, які відображають правову реальність у сфері водних відносин, а також чітке розуміння співвідношення правових понять, закріплених чинним екологічним законодавством.

Стан опрацювання. Дослідження питань значення, змісту, співвідношення правових понять та категорій, а також правових дефініцій та юридичної термінології проводилось у працях фахівців із загальної теорії права та галузевих наук, зокрема таких учених, як: М.І. Любченка⁵, М.І. Панова⁶, О.В. Хоменка⁷, І.М. Ткаченко⁸ та ін., які поділяють думку про те, що в основі будь-якої галузі

¹ United Nations (2023). *Global issues: Water*. <<https://www.un.org/en/global-issues/water>> (2023, травень, 15); UNESCO (2023). *Water resources an essential part of the solution to climate change*.

<<https://en.unesco.org/news/water-resources-essential-part-solution-climate-change>> (2023, травень, 15).

² United Nations (1993). Agenda 21. In: *Report of the United Nations Conference on environment and development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992*. New York: UN, 1, 275.

³ Brears, R. C. (2017). *Urban water security*. Hoboken, NJ: Wiley.

⁴ YouTube (2021). *Water and Peace – SIWI* <<https://www.youtube.com/watch?v=QbsHaX8QBmA>> (2023, травень, 15).

⁵ Любченко, М. І. (2015). *Юридична термінологія: поняття, особливості, види*. Харків: Права людини.

⁶ Панов, М. І. (2014). Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*, 1, 50-53; Панов, М. І. (2020). *Вибрані праці з проблем правознавства*. Харків: Право.

⁷ Хоменко, О. В. (2020). *Правові дефініції: поняття, природа та значення: порівняльно-правовий аспект: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії*. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

⁸ Ткаченко, І. М. (2009). Розмежування термінів "правове поняття", "правова категорія" та "правовий концепт" (на прикладі норм Цивільного кодексу України). *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки*, 22(1), 384-388.

наукового знання лежить певний понятійно-категоріальний апарат, без наявності якого неможливі ні наукові дослідження, ні ефективне законодавство та правозастосування. Нормативні визначення правових понять, органічно включаючись у понятійний апарат права, виступають у складі останнього важливою частиною системи права. М.І. Козюбра, С.П. Погребняк та ін.¹ відмічають, що використання термінології в правових актах має відповідати таким вимогам, як: єдність та доступність термінології, загальнознаність та стабільність термінів.

Методологічні засади створення термінології екологічного законодавства та її уніфікації досліджувалися проф. А.П. Гетьманом², який справедливо стверджує, що: «Мова екологічного законодавства, значення нормативних визначень і термінів, що в ньому застосовуються, є надзвичайно актуальними. Перш за все вони є засобом визначення об'єктів правового регулювання, цілей реалізації норм законодавства, що регулює коло суспільних відносин. В науці екологічного права, а також в екологічному законодавстві взагалі, де значною мірою відображаються публічні інтереси, використання термінологічного апарату має бути ясным і доступним, але його аналіз засвідчує протилежне³.

Слід погодитись із А.К. Соколовою, яка найважливішим напрямом дослідження будь-якої науки вважає розробку понятійного апарату, його коригування з урахуванням конкретних умов та подальше вдосконалення⁴. Аналізуючи термінологію норм екологічної спрямованості, що використані в чинній редакції Конституції України, Н.Р. Малишева робить обґрунтований висновок про наявність та необхідність усунення термінологічних проблем⁵. В.А. Зуєв, підкреслюючи сформульовані в теорії права основні вимоги до терміну (а саме – єдність термінології, загальне визнання терміну, стабільність та доступність), вказує на те, що «екологічне право як динамічну науку не минула проблема застосування окремих термінів та визначення їх змісту»⁶.

В сучасних умовах спостерігається об'єктивна необхідність вирішення нових правових завдань, обумовлених погіршенням навколишнього середовища у світі, у межах окремих держав. Для їх вирішення потрібно подальше удосконалення еколого-правової термінології, у тому числі впровадження нових правових понять. Термінологічні питання є одними з ключових під час обговорення ефективності механізму правового регулювання. Крім того, уваги також потребують існуючі в екологічному законодавстві термінологічні протиріччя, які необхідно усувати.

Дослідженню генези науки про водне право, його термінів, а також ознак та видів водних об'єктів, особливостей правової охорони вод в залежності від їх видів та ін. присвячено низку праць вітчизняних та закордонних науковців у межах національних законодавств країн, зокрема: А.П. Гетьмана⁷, А.К. Соколової⁸, М.Л. Муравської⁹, В.О. Джуган¹⁰, Н.М. Обіюх¹¹,

¹ Козюбра, М. І. (ред.) (2015). *Загальна теорія права*. Київ: Ваїте.

² Гетьман, А. П. (2019). *Доктрина екологічного права та законодавства України*. Харків: Оберіг, 148-166.

³ Гетьман, А. П. (2008). Термінологія екологічного законодавства: методологічні засади та перспективи уніфікації. У: Шемшученко, Ю. С. (ред.) *Правова система України: історія, стан та перспективи*.

Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права.

Харків: Право, 4, 264-265.

⁴ Соколова, А. К. (2009). *Флористичне право України: проблеми формування та розвитку*. Харків: Право, 13.

⁵ Малишева, Н. Р. (2015). Термінологія екологічного права в контексті конституційної реформи. *Правова держава*, 26, 283-293.

⁶ Зуєв, В. А. (2000). Термінологія екологічного права: значення і перспективи існування окремих понять. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, Спеціальний випуск*, 272.

⁷ Гетьман, А. П. (2013). Генеза науки про водне право. У Шемшученко, Ю. С. (ред.)

Правова доктрина України: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. Харків: Право, 4, 49-60.

⁸ Соколова, А. К. (2014). Правове забезпечення охорони вод. У Гетьман, А. П. (ред.) *Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку*. Харків: Право, 194-248.

⁹ Муравська, М. Л. (2016). Правове регулювання створення і використання штучних водних об'єктів в Україні на землях приватної власності: дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

¹⁰ Джуган, В. О. (2011). Склад водного фонду України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 1, 150-161.

¹¹ Обіюх, Н. М. (2014). Особливості правового регулювання відносин у сфері використання джерел питного водопостачання в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 3, 135-141.

Н.В. Махно¹, О.В. Сердюка², М.К. Черкашиної³, L. Cano Pecharroman⁴, K. Kubiak-Wójcicka, S. Machula⁵, V. Karlík, M. Skalský⁶, E. O'Donnell⁷, B. Rakoczy⁸, G. Casazza, C. Silvestri, E. Spada⁹ та ін. Проте, треба зазначити, що усі напрацювання у цій сфері не є вичерпними та в сучасних умовах реалізації водних відносин набувають подальшого розвитку. Адже від уточнення видів та обґрунтованої характеристики водних об'єктів залежать особливості правових режимів їх охорони, відтворення та використання.

Метою статті є правовий аналіз національного екологічного та іншого законодавства, поглядів науковців у досліджуваній сфері, визначення ознак та розкриття змісту поняття «унікальні водні об'єкти», формулювання його правового визначення.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення водні ресурси розглядаються не тільки як природний ресурс, а й мають соціальну значущість, оскільки наявність достатньої кількості води належної якості є одним із основних чинників безпечних умов життя людини та сталого розвитку держави.

Декларація міністрів з навколишнього середовища¹⁰ закріплює, що вода є рушійною силою сталого розвитку, включаючи цілісність довкілля і ліквідацію злиднів та голоду, вона абсолютно необхідна для забезпечення здоров'я і благополуччя людини. Усі джерела фінансування, як державні, так і приватні, національні і міжнародні, слід мобілізувати і використовувати найефективнішим і дієвим чином. У сфері державного управління використанням і охороною водного фонду принцип стійкого розвитку, який закріплено в документах міжнародної Конференції ООН з навколишнього середовища й розвитку, що проходив у Ріо-де-Жанейро¹¹, трансформується у стратегічний принцип стійкого водокористування, при якому постійно зберігаються й підтримуються умови, що дають змогу сьогодні й у майбутньому задовольняти суспільні потреби у воді, що відповідає санітарно-гігієнічним, екологічним, технічним та іншим вимогам відповідно до цілей водокористування. Слід відзначити, що названий принцип управління скоріше є метою, тобто кінцевим результатом, якого прагнуть досягти органи державного управління у процесі регулювання водних відносин.

У грудні 2016 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 71/222¹² та проголосила період 2018-2028 років Міжнародним десятиріччям дій «Вода для сталого розвитку», яке починається у Всесвітній день водних ресурсів 22 березня 2018 року і закінчиться у Всесвітній день водних

¹ Махно, Н. В. (2019). Поняття та ознаки водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних. *European political and law discourse*, 6(6), 156-162.

² Сердюк, О. В. (2012). Підземні води в системі об'єктів водних правовідносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*, 1034, 369-372.

³ Черкашина, М. К. (2016). Правові проблеми державного управління у галузі використання та охорони водних джерел в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*, 21, 123-128.

⁴ Cano Pecharroman, L. (2018). Rights of nature: Rivers that can stand in court. *Resources*, 7(1), 13. DOI:10.3390/resources7010013.

⁵ Kubiak-Wójcicka, K., Machula, S. (2020). Influence of climate changes on the state of water resources in Poland and their usage. *Geosciences*, 10(8), 312. DOI:10.3390/geosciences10080312.

⁶ Karlík, V., Skalský, M. (2020). *Cum să înțelegem Directiva Cadru pentru Apă a Uniunii Europene și cum poate contribuila îmbunătățirea mediului*. Praga; Chișinău: ARNIKA.

⁷ O'Donnell, E. (2021). Rivers as living beings: rights in law, but no rights to water? *Griffith Law Review*, 29(4), 643-668. DOI:10.1080/10383441.2020.1881304.

⁸ Rakoczy, B. (2016). The concept of water law in the Polish legal system. *Polish Yearbook of Environmental Law*, 6, 23-35. DOI:10.12775/PYEL.2016.002.

⁹ Casazza, G., Silvestri, C., Spada, E. (2003). Classification of coastal waters according to the new Italian water legislation and comparison with the European Water Directive. *Journal of Coastal Conservation*, 9(1), 65-72. DOI:10.1652/1400-0350(2003)009[0065:COCWAT]2.0.CO;2.

¹⁰ UNECE (1995). *Declaration by the Ministers of Environment of the region of the United Nations Economic Commission for Europe* <<https://unece.org/sofia-conference>
<https://unece.org/fileadmin/DAM/env/efe/history%20of%20EFE/Sofia.E.pdf>> (2023, травень, 15).

¹¹ United Nations (1993). Rio Declaration on Environment and Development. In: *Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992*. New York: UN, 1, 3-8.

¹² UNGA (2016). *Resolution "International Decade for Action, «Water for Sustainable Development», 2018-2028" 71/222* <<https://digitallibrary.un.org/record/859143>> (2023, травень, 15).

ресурсів 22 березня 2028 року. Цілями Десятиріччя стануть підвищена увага до питань сталого розвитку та комплексного управління водними ресурсами для досягнення соціально-економічних і природоохоронних цілей і до здійснення і пропаганди відповідних програм і проектів, а також до розширення співпраці і партнерства на всіх рівнях для сприяння реалізації погоджених на міжнародному рівні цілей і задач, пов'язаних з водними ресурсами, в тому числі тих, що містяться в Порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 року.

Україна підтримала досягнення глобальних Цілей сталого розвитку, визначивши основні стратегічні цілі й завдання державної екологічної політики щодо охорони водних ресурсів у національному законодавстві¹. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується також й на забезпечення екологічної безпеки України², загрози та пріоритети якої визначаються, зокрема, у Стратегії національної безпеки України, яка схвалюється Радою національної безпеки і оборони України і затверджується указом Президента України³. Серед загроз національним інтересам і національній безпеці держави визначено погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень та зниження якості питної води. Одним із основних напрямів державної політики в екологічній сфері визначено реалізацію заходів щодо зменшення погіршення екологічного стану водних ресурсів, і як наслідок зменшення негативного впливу на стан екологічної безпеки України, а також розширення участі держави у міжнародному співробітництві з питань поліпшення екологічного стану річок України та якості питної води тощо.

Також в Україні ведеться активна реформа водної галузі для забезпечення сталого розвитку, зокрема, створені басейнові ради, розробляються Плани управління водними басейнами, діє новий порядок Державного моніторингу вод⁴, який повністю відповідає європейським стандартам, переглядаються принципи водокористування тощо. Усі ці заходи та напрями реформування потребували належної систематизації, і результатом її проведення стала Водна стратегія України на період до 2050 року та операційний план з її реалізації до 2024 року, схвалені на засіданні Кабінету Міністрів України⁵. Це надважливий документ для України на шляху виконання міжнародних зобов'язань у сфері «водної» безпеки нашої держави, Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та Резолюції Генеральної Асамблеї ООН: Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року⁶.

Завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища з поміж іншого є збереження *унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною* (ст. 1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»⁷).

Особливий державній охороні відповідно до ч. 2 ст. 5 підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України. Згідно ст. 60 вказаного Закону до них відносяться природні території та об'єкти, що мають велику екологічну цінність як *унікальні та типові природні комплекси*, для збереження сприятливої екологічної обстановки, попередження та стабілізації негативних природних процесів і явищ, а саме: території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України.

¹ Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року, 2019 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 28, 980.

² Закон України Про національну безпеку України, 2018 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 55, ст. 1903.

³ Указ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України», 2020 (Президент України). *Офіційний вісник України*, 75, 2377.

⁴ Постанова Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод, 2018 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 76, 2537.

⁵ Розпорядження Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року, 2022 (Кабінету Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 99, 6244.

⁶ UNGA (2015). *Resolution "Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development" 70/1* <<https://sdgs.un.org/2030agenda>> (2023, травень, 15).

⁷ Закон України Про охорону навколишнього природного середовища, 1991 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 41, 546.

Як зазначає Н.Р. Малишева та М.І. Єрофеев, з метою підкреслити невичерпність особливої правової охорони лише природно-заповідним фондом, стаття містить згадку про інші території та об'єкти, що підлягають особливій охороні. До них відносяться: курортні та лікувально-оздоровчі зони (території, які мають виражені природні лікувальні фактори: *мінеральні джерела*, кліматичні та інші умови, сприятливі для лікування і оздоровлення людей); рекреаційні зони (*ділянки суші і водного простору*, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму); рідкісні і такі, що перебувають (зростають) під загрозою зникнення у природних умовах види тварин і рослин, *водно-болотні угіддя* міжнародного та загальнодержавного значення та інші відповідні території, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні. Цей перелік не є вичерпним, він може бути розширений, може зазнавати певних уточнень в інших нормативно-правових актах. Ознакою, за якою природні території та об'єкти підлягають особливій державній охороні є їх унікальність або типовість¹.

На законодавчому рівні вже відбуваються спроби зберегти у природньому стані особливо цінні ділянки природних водойм та водотоків, що не зазнали антропогенного впливу або тих, де такий вплив є незначним, шляхом внесення змін до Водного кодексу України, Земельного кодексу України, а також шляхом введення в національне законодавство окремої правової категорії «особливо цінна ділянка природних водойм та водотоків», встановлення вимог щодо визначення належності територій та об'єктів до особливо цінної ділянки природних водойм та водотоків, а також встановлення особливо правового режиму її охорони та використання².

Ділянки суші та водного простору, природні комплекси й об'єкти, які мають особливу екологічну, наукову, естетичну і економічну цінність і призначені для збереження природної різноманітності, генофонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу та фонового моніторингу навколишнього природного середовища, вилучаються з господарського використання повністю або частково і оголошуються територією чи об'єктом природно-заповідного фонду України (ст. 61 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища»).

У зв'язку з цим природно-заповідний фонд охороняється законодавством України як *національне надбання*, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною³.

Землі територій та об'єктів природно-заповідного фонду використовуються з урахуванням обмежень у їх використанні, визначених відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України»⁴ та положеннями про ці території та об'єкти. Особливий режим охорони, відтворення і використання земель територій та об'єктів природно-заповідного фонду поширюється на всі розташовані в межах таких територій та об'єктів землі та земельні ділянки незалежно від форми власності та цільового призначення (ст. 46¹ Земельного кодексу України). До земель іншого природоохоронного призначення належать земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність (ст. 46 Земельного кодексу України)⁵.

¹ Малишева, Н. Р., Єрофеев, М. І. (2017). *Науково-практичний коментар до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"*. Харків: Право, 44, 313.

² Афанасьєв, С. О., Зуб, Л. М., Пилипович, О. В. та інші (2019). *Методика визначення особливо цінних ділянок річки з метою їхнього збереження та охорони*. Київ: Всесвітній фонд природи Україна; *Проект Закону України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони та збереження особливо цінних ділянок природних водойм та водотоків* (2023). *Комітет з питань екологічної політики та природокористування* <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=71744> (2023, травня, 15). Див. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування від 14.07.2021 р. на проект Закону № 5413.

³ *Закон України Про природно-заповідний фонд України, 1992* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України, 34, 502.*

⁴ Там само.

⁵ *Земельний кодекс України, 2001* (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України, 46, 2038.*

Наприклад, до природно-заповідного фонду Харківської області входять національні природні парки¹, гідрологічні заказники місцевого значення², гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення³ та парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення⁴. До водного фонду Харківської області відносяться річки, озера, болота, ставки, водосховища, канали, водоводи, підземні води, землі водного фонду. Всі водотоки та водні об'єкти Харківської області відносяться до басейнів річок Дона і Дніпра та є загальнодержавного значення⁵.

Територією м. Харкова протікають 4 річки: Уди, Лопань, Харків, Немишля, які відносяться до басейну р. Сіверський Донець і є водними об'єктами загальнодержавного значення. Крім того, на території міста розташовано більше 20 водойм як штучного (ставки, кар'єри) так і природного походження. Дослідження якості води водойм свідчать про їх забруднення неочищеними і недостатньо очищеними стічними водами, які в свою чергу, не дозволяють забезпечити населення якісною та безпечною для здоров'я питною водою.

Так, річка Уди (права притока Сіверського Дінця) гине під завалами пластика. Врятувати її вирішили волонтери з Харкова і прибережних селищ Харківського району. Щосуботи з травня 2021 року вони влаштовують велике прибирання на річці від побутового та промислового сміття, який утворює цілі острівці. До вирішення проблеми забруднення р. Уди приєднався Департамент захисту навколишнього середовища і природокористування Харківської обласної державної адміністрації⁶.

У преамбулі Водного кодексу України⁷ (*ВК України*) зазначається, що усі води (водні об'єкти) на території України є національним надбанням *Українського народу*, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту. Водні ресурси забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу і є обмеженими та уразливими природними об'єктами. Отже, водні ресурси являють собою стратегічний, життєво важливий природний ресурс, що має особливе значення⁸.

¹ Вікіпедія (2022). *Гомільшанські ліси* <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Гомільшанські_ліси> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Дворічанський національний природний парк* <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Дворічанський_національний_природний_парк> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2021). *Слобожанський національний природний парк* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Слобожанський_національний_природний_парк> (2023, травня, 15).

² Вікіпедія (2022). *Берестовий гідрологічний заказник* <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Берестовий_гідрологічний_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Гнилицький заказник* <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Гнилицький_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Єфремівський заказник* <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Єфремівський_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Іллюхівський заказник* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Іллюхівський_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Коломачки* <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Коломачки>> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Коханівський заказник* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Коханівський_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2021). *Крюківський гідрологічний заказник* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Крюківський_гідрологічний_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Малобурлуцький заказник* (1998) <https://uk.wikipedia.org/wiki/Малобурлуцький_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2019). *Мерчицький заказник* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мерчицький_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Орільський гідрологічний заказник* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Орільський_гідрологічний_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2022). *Підлиманський заказник* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Підлиманський_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2021). *Графський заказник (Звенигородський район)* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Графський_заказник_\(Звенигородський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Графський_заказник_(Звенигородський_район))> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2019). *Рогозянський заказник* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рогозянський_заказник> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2019). *Семенівський заказник (Харківська область)* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Семенівський_заказник_\(Харківська_область\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Семенівський_заказник_(Харківська_область))> (2023, травня, 15); Вікіпедія (2021). *Чернечинський заказник* <https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернечинський_заказник> (2023, травня, 15).

³ Нічик, В. М. (ред.) (1984). *Григорій Сковорода*. Київ: Молодь.

⁴ Вікіпедія (2022). *Шарівський (парк)* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Шарівський_\(парк\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Шарівський_(парк))> (2023, травня, 15).

⁵ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. (2021). *Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік: інформаційно-аналітичні матеріали*. Київ: Департамент природнозаповідного фонду Міндовкілля України.

⁶ Павленко, О. (2021). Сміттєві острови: Як харків'яни рятують річку від екологічної катастрофи. *Kharkiv Today* <<https://2day.kh.ua/ua/kharkow/smittevi-ostrovi-yak-kharkivuyani-ryatuyut-richku-vid-ekologichnoi-katastrofi>> (2023, травень, 15); Харківська обласна військова адміністрація. (2021). *Харківська ОДА долучилася до вирішення проблеми забруднення річки Уди* <<https://kharkivoda.gov.ua/news/110357>> (2023, травень, 15).

⁷ *Водний кодекс України, 1995* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 24, 189.

⁸ Черкашина, М. (2020). Водні ресурси у стратегії сталого розвитку та національної безпеки України. *The Scientific Heritage*, 5(55), 21-26.

Законодавець закріплює визнання водного об'єкта таким, що має «особливе значення» чи «цінність», у процедурі оголошення відповідної території об'єктом природно-заповідного фонду, культурної спадщини чи курортом зі встановленням для водного об'єкта особливого правового режиму використання (ст. 61 (пріоритет використання підземних вод питної якості), ст. 62, ст. 63 (виключне використання водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних у лікувальних і оздоровчих цілях), ст. 64 ВК України).

До того ж, якщо у разі визнання водного об'єкта таким, що має особливе державне значення, наукову, культурну чи лікувальну цінність спеціальне водокористування не дозволяє забезпечити встановлені умови користування такими водними об'єктами (тобто з урахуванням необхідності збереження, наприклад, його наукової чи культурної цінності), то дозволи на спеціальне водокористування видані бути не можуть, а якщо вони вже видані, право спеціального водокористування підлягає припиненню, яке здійснюється шляхом анулювання дозволу на такий вид водокористування (ст. 55 ВК).

Також користування водними об'єктами, які мають особливе державне значення, наукову або культурну цінність, а також тими, що входять до складу систем оборотного водопостачання теплових та атомних електростанцій, може бути частково чи повністю заборонено в порядку, встановленому законодавством (ст. 54 ВК України).

У процесі припинення права водокористування настають певні наслідки. Так, водокористувачам відшкодовуються збитки, завдані припиненням права або зміною умов водокористування, за винятком випадків, коли припинення права або зміна його умов були здійснені з вини водокористувача або за його клопотанням. Порядок відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування, встановлений постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.1996 р.¹

Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (ст. 14) у редакції Закону № 284-XIV від 01.12.1998 р.² не містив визначення наукового об'єкта, що становить національне надбання, встановлюючи, що Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання, створюється з метою збереження *унікальних наукових об'єктів*: колекцій, інформаційних фондів, дослідних установок та обладнання, а також заповідників і дендропарків, наукових полігонів тощо, які мають виняткове значення для української та світової науки. Аналіз чинної редакції Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (ст. 16)³ дозволяє зробити висновок про те, що законодавець сприяє розвитку правового регулювання зазначених відносин, доповнюючи та удосконалюючи норми Закону.

Ініціатором надання науковому об'єкту статусу такого, що становить національне надбання, або позбавлення наукового об'єкта такого статусу (далі – ініціатор) може бути орган державної влади, орган місцевого самоврядування, Національна академія наук та національні галузеві академії наук, громадське об'єднання, інша юридична особа (п. 5)⁴.

Міністерство освіти і науки України подає в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо створення та реорганізації державних наукових установ, які повністю або частково фінансуються з державного бюджету, а також пропозиції щодо віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання (п. 72)⁵.

Зокрема, науковий об'єкт, що становить національне надбання визначається як унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства. До *наукових об'єктів, що становлять національне*

¹ Постанова Про затвердження Порядку відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування, 1996 (Кабінет Міністрів України). Зібрання постанов Уряду України, 16, 453.

² Закон України Про внесення змін до Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», 1998 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України, 2-3, 20.

³ Закон України Про наукову та науково-технічну діяльність, 2015 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України, 3, ст. 25.

⁴ Постанова Про затвердження Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України, 2016 (Кабінет Міністрів України). Офіційний вісник України, 85, 2776.

⁵ Постанова Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України, 2014 (Кабінет Міністрів України). Офіційний вісник України, 95, 2729.

надбання, можуть бути віднесені: 1) унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури; 2) інформаційні фонди; 3) дослідні установки, обладнання, полігони; 4) природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, *інші природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, що потребують підтримки, не передбаченої Законом України «Про природно-заповідний фонд України»*, або їх окремі частини, зокрема ботанічні, зоологічні, мікробіологічні та інші колекції; 5) інші унікальні наукові об'єкти (ст. 16). Отже, можна зрозуміти чому, виходячи з вищевказаного п. 4, законодавець прямо не передбачає віднесення водних об'єктів, які мають наукове значення, до переліку об'єктів, що становлять національне надбання.

Відповідно до Закону України «Про курорти»¹, до природних лікувальних ресурсів належать мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань (ст. 6). В науці екологічного права дослідженню еколого-правових аспектів використання природних лікувальних ресурсів приділено окрему увагу².

Закон поділяє природні лікувальні ресурси на загальнопоширені та особливо цінні та унікальні, тобто такі, що рідко (не часто) зустрічаються на території України, мають обмежене поширення або невеликі запаси у родовищах та є особливо сприятливими і ефективними для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань (ст. 1). Розробка родовищ підземних лікувальних мінеральних вод, лікувальних грязей та інших корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, здійснюється за спеціальним дозволом на користування надрами в порядку, визначеному законодавством України (ст. 19).

На офіційному сайті Державної служби геології та надр України можна ознайомитися з Інвестиційним атласом надрокористувача³, який Держгеонадра презентувала у 2019 році. Його створили спільно із ДНВП «Геоінформ України», НАК «Надра України», ДГП «Укргеофізика» та УкрДГРІ. Усі об'єкти у Атласі розподілили по шістьох кошиках – за видами корисних копалин. Так, за лікувальними властивостями найбільшу цінність мають води із специфічними компонентами та властивостями. Наприклад, унікальні родовища мінеральних підземних вод розташовані в Закарпатській, Львівській, Хмельницькій, Тернопільській та Донецькій областях.

Таким чином, можемо зробити висновок, що законодавець ототожнює поняття особливо цінні та унікальні природні лікувальні ресурси, що можливо застосувати також й до водних об'єктів.

Біологічне різноманіття є національним багатством України, яке забезпечує екосистемні та біосферні функції живих організмів, їх угруповань та формує середовище життєдіяльності людини. Збереження біологічного різноманіття передбачає охорону як окремих особин і їх груп у межах певної території, так і екосистем у цілому разом з їх середовищем існування⁴. Екосистема водного об'єкта нерозривно поєднує неживе середовище та складний комплекс угруповань і популяцій рослин, тварин, мікроорганізмів. Так, пропонуємо віднести до унікальних такі водні об'єкти, екосистему яких формують різноманіття цінних рослин, їх природних угруповань, тварин та мікроорганізмів (разом із середовищами їх існування).

Прикладом документу, який на офіційному державному рівні визначає, які види тваринного та рослинного світу є рідкісними і такими, що перебувають під загрозою зникнення та потребують особливої охорони на території України та в межах її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони є Червона книга України (Закон України про Червону книгу України⁵). Як зазначає Г.М. Левіна, «саме включення того чи іншого виду дикої тварини до Червоної книги є однією

¹ Закон України Про курорти, 2000 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 44, 1884.

² Sokolova, A., Cherkashyna, M. (2021). The Legal Regulation of the Use of Natural Healing Resources: The Theory and Practice of Disputes Resolution. *Access to Justice in Eastern Europe*, 4(2), 144-163. DOI:10.33327/AJEE-18-4.2-n000065.

³ Державна служба геології та надр України (2019). *Інвестиційний атлас надрокористувача: Підземні води* <<https://www.geo.gov.ua/investytsiynyy-atlas-nadrokorystuvacha/pidzemni-vody>> (2023, травень, 15).

⁴ *Постанова Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України, 1997* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-97-%D0%BF#Text>> (2023, травень, 15).

⁵ Закон України Про Червону книгу України, 2002 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 10, 462.

з юридичних формалізуючих ознак рідкісного чи зникаючого виду як об'єкта правової охорони»¹. Отже, можна визначити такі види рослин та тварин унікальними об'єктами тваринного і рослинного світу.

З метою збереження, відтворення та встановлення особливих режимів використання *рідкісних* природних рослинних угруповань, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та *типових* природних рослинних угруповань, які потребують охорони, було створено Зелену книгу України², яка є офіційним державним документом, в якому зведено відомості про сучасний стан таких природних рослинних угруповань³. Відповідно до Лісового кодексу України⁴ до особливо цінних природних об'єктів можемо віднести захисні ліси (ст. 39), праліси, квазіпраліси та природні ліси (ст. 39¹). Вважаємо захисні лісові ділянки окремим видом унікальних природних об'єктів, тому що вони, не входячи до природно-заповідного фонду України, відносяться до об'єктів, що підлягають особливій державній охороні відповідно до ст. 60 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»⁵.

Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року⁶ передбачає зменшення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття, зокрема, шляхом збереження *унікальних природних ландшафтів* (п.п. 34, 35); постійне ведення Державного реєстру артезіанських свердловин (п. 31) тощо.

Академічний тлумачний словник української мови визначає поняття «унікальний» як надзвичайний у якомусь відношенні; рідкісний, винятковий; особливий, неповторний⁷.

Унікальність водних об'єктів пов'язана з тим, що вони мають особливе значення для світової науки та становлять національне надбання Українського народу як неповторні та такі, що мають виняткове значення, особливу екологічну, наукову, лікувальну, рекреаційну, естетичну та іншу цінність, виступають об'єктами особливої охорони (об'єктами природно-заповідного фонду), є стратегічним і життєво важливим природним ресурсом у системі забезпечення сталого розвитку та національної безпеки України, можуть бути визнані об'єктами світової спадщини, мають виключне та пріоритетне соціальне значення – для питних і господарсько-побутових потреб населення. Віднесення таких водних об'єктів до унікальних обумовлюється гострою необхідністю у задоволенні потреби населення у воді питної якості та незадовільним станом водних об'єктів, які потребують застосування правових заходів охорони та відтворення, а також виділення коштів на їх реалізацію.

Відповідно до ст. 35 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» державний контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад здійснюють державний контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища. Так, зокрема, державному контролю підлягають використання і охорона поверхневих і підземних вод. Це положення закріплює й Водний кодекс України у ст. 19 – державний контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів.

¹ Левіна, Г. М. (2016). Правова природа Червоної книги України (в контексті охорони рідкісних видів диких тварин). *Правова держава*, 27, 581.

² *Постанова Про затвердження Положення про Зелену книгу України, 2002* (Кабінету Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 36, 1692; Дідух, Я. П. (ред.) (2009). *Зелена книга України*. Київ: Альтерпрес.

³ Ідея створення Зеленої книги започаткована й відображена в монографії: Шеляг-Сосонко, Ю. Р. (ред.) (1987). *Зеленая книга Украинской ССР. Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества*. Киев: Наукова думка.

⁴ *Лісовий кодекс України, 1994* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 17, 99.

⁵ *Закон України Про охорону навколишнього природного середовища, 1991* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 41, 546.

⁶ *Розпорядження Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, 2021* (Кабінет Міністрів України) *Офіційний вісник України*, 42, 2557.

⁷ Бурячок, А. А., Гнатюк, Г. М. (1979). *Словник української мови*. Київ: Наукова думка, 10, 451.

Проект Закону України № 3091 «Про державний екологічний контроль»¹ було прийнято за основу ще 15 липня 2021 року, проте досі триває робота з його удосконалення. Цей закон є вкрай необхідним для ефективного правового регулювання екологічних відносин, у тому числі водних. Законопроект, зокрема, передбачає ліквідацію Державної екологічної інспекції і встановлює організаційно-правові засади, основні принципи і порядок здійснення державного екологічного контролю та передбачає, що державний екологічний контроль буде поширюватись на органи місцевого самоврядування, центральні та місцеві органи виконавчої влади.

Враховуючи напрацювання науковців у сфері державного контролю за використанням та охороною водних об'єктів в Україні², додаткових наукових досліджень потребують питання державного контролю та транскордонного співробітництва у галузі державного контролю за використанням та охороною унікальних водних об'єктів та відтворенням їх водних ресурсів.

Щодо водних ресурсів ведеться державний водний кадастр, який становить систематизований звід відомостей про поверхневі води, підземні води, внутрішні морські води та територіальне море; обсяги, режим, якість і використання вод; водокористувачів (крім вторинних) та складається з трьох розділів – поверхневі води; підземні води; водокористування³. В юридичній науці державний водний кадастр визначається як єдина державна геоінформаційна система відомостей про водні об'єкти на території України (їх юридичний статус, кількісні та якісні характеристики, а також інші природні властивості), дані якої використовуються в процесі здійснення управління, контролю, використання та охорони державного водного фонду⁴. Внесення до такої системи дає правові підстави для запровадження певного правового режиму відповідних об'єктів, отримання спеціальних прав (можливостей) чи накладення певних обмежень на відповідних суб'єктів⁵. Отже, вбачаємо за необхідне розробку та ведення державного кадастру унікальних водних об'єктів.

З метою забезпечення складання державного водного кадастру (ст. 28 ВК України) за розділом «Водокористування», систематизації даних про забір та використання вод та ін., ведеться державний облік водокористування (ст.ст. 25-27 ВК України), який здійснюється відповідно до Порядку ведення державного обліку водокористування⁶.

З метою забезпечення збирання, обробки, збереження та аналізу інформації про стан вод, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється державний моніторинг вод (ст. 21 ВК України), який є складовою частиною державної системи моніторингу навколишнього природного середовища України і здійснюється в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України⁷.

Отже, вбачається необхідним також проведення державного обліку унікальних водних об'єктів, державного моніторингу за їх використанням і охороною та відтворенням водних ресурсів.

Висновки. Виходячи з викладеного, до унікальних водних об'єктів, щодо яких повинен встановлюватися особливий правовий режим охорони, використання та відтворення, слід віднести

¹ *Проект Закону України Про державний екологічний контроль, 2020* (Комітет з питань екологічної політики та природокористування). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68186> (2023, травень, 15).

² Чумаченко, І. Є. (2012). *Правове регулювання державного контролю за використанням та охороною водних об'єктів в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук*. Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України; Чумаченко, І. Є. (2014).

Транскордонне співробітництво під час здійснення державного контролю у сфері використання та охорони вод. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 10-2(2), 28-30.

³ *Постанова Про затвердження Порядку ведення державного водного кадастру, 1996* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-96-%D0%BF#Text>> (2023, травень, 15).

⁴ Боровицька, А. Г. (2017). *Правове регулювання ведення державного водного кадастру України: дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук*. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

⁵ Малишева, Н. Р. (2008). *Основні функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища*. У: Шемшученко, Ю. С. (ред.) *Екологічне право України: Академічний курс*. Київ: Юридична думка, 204-205.

⁶ *Наказ Про затвердження Порядку ведення державного обліку водокористування, 2015* (Міністерство екології та природних ресурсів України). *Офіційний вісник України, 32, 942.*

⁷ *Постанова Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод, 2018* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України, 76, 2537.*

такі: 1) водні об'єкти у межах території природно-заповідного фонду або у межах природного об'єкта чи території, пов'язаних з національною або світовою історико-культурною спадщиною, або водний об'єкт безпосередньо є об'єктом міжнародної угоди; 2) водні об'єкти, що використовуються з пріоритетною метою – задоволення потреб питного і господарсько-побутового водопостачання населення; 3) водні об'єкти, що використовуються населенням виключно у лікувальних та оздоровчих цілях; 4) водні об'єкти, екосистему яких формують різноманіття цінних рослин, їх природних угруповань, тварин та мікроорганізмів (разом із середовищами їх існування).

Слід зазначити, що наявність хоча б однієї з вищевизначених ознак є підставою для визнання водного об'єкта унікальним.

У зв'язку з цим, законодавчого закріплення потребують правові критерії, вимоги до них, а також методика визначення водних об'єктів унікальними, встановлення правових засобів їх охорони, проведення моніторингу за їх станом, необхідні наукові дослідження, запровадження особливих правових режимів збереження, встановлення відповідної юридичної відповідальності за порушення правових режимів охорони та використання таких водних об'єктів тощо.

З урахуванням виключної ролі та переважного значення водних ресурсів, вважаємо доцільним ввести у водне законодавство України правове поняття «унікальні водні об'єкти», під якими пропонуємо розуміти природні або штучно створені водні об'єкти, що мають особливе екологічне та пріоритетне соціальне значення для задоволення питних та господарсько-побутових потреб, виключну лікувальну та рекреаційну цінність, а також значення для збереження природного біорізноманіття водних об'єктів та підтримання загального екологічного балансу навколишнього природного середовища, щодо яких встановлюється особливий правовий режим охорони, використання та відтворення з обмеженнями або заборонаю видів діяльності, що не відповідають основному призначенню водного об'єкта та його значенню для людини та природного середовища.

Необхідність визначення та закріплення цього поняття у Водному кодексі України обумовлена затребуваністю та значущістю водних об'єктів на національному та міжнародному рівнях. Унікальні водні об'єкти також потребують встановлення їх особливого правового положення та відповідного правового режиму охорони, використання та відтворення, проведення моніторингу та здійснення контролю, підлягають занесенню до водного кадастру України.

Зауважимо, що кожен вид природних ресурсів має унікальні природні об'єкти, які мають свої особливості. Це необхідно відобразити в екологічному законодавстві України, а саме: виходячи з напрацювань фахівців водного, лісового господарства тощо, пропонуємо закріпити на законодавчому рівні відповідно до виду природного ресурсу поняття, ознаки та критерії віднесення природних об'єктів до унікальних у відповідних природоресурсних кодексах, закріпити на законодавчому рівні їх окремі переліки та встановити особливі правові режими для цих природних об'єктів. Зокрема, такі правові режими повинні містити посилену (особливу) охорону, заборони та обмеження щодо користування цими об'єктами, посилені державний контроль, юридичну відповідальність тощо.

References:

1. Afanasyev, S. O., Zub, L. M., Pylypovich, O. V. and others (2019). *Metodyka vyznachennya osoblyvo tsinnykh dilyanok richky z metoyu yikhnoho zberezhenya ta okhorony* [The method of determining especially valuable sections of the river for the purpose of their preservation and protection]. Kyiv: World Wide Fund for Nature Ukraine. [in Ukrainian].
2. Borovytska, A. G. (2017). *Pravove rehulyuvannya vedennya derzhavnogo vodnoho kadastru Ukrayiny* [Legal regulation of the state water cadastre of Ukraine]: *dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenyu kandydata yurydychnykh nauk* [thesis for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences]. Kharkiv: Yaroslav the Wise National Law University. [in Ukrainian].
3. Brears, R. C. (2017). *Urban water security*. Hoboken, NJ: Wiley.
4. Buryachok, A. A., Hnatiuk, H. M. (1979). *Slovnnyk ukrayinskoyi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Scientific opinion, 10. [in Ukrainian].
5. Cano Pecharroman, L. (2018). Rights of nature: Rivers that can stand in court. *Resources*, 7(1), 13. DOI:10.3390/resources7010013.
6. Casazza, G., Silvestri, C., Spada, E. (2003). Classification of coastal waters according to the new Italian water legislation and comparison with the European Water Directive. *Journal of Coastal Conservation*, 9(1), 65-72. DOI:10.1652/1400-0350(2003)009[0065:COCWAT]2.0.CO;2.

7. Cherkashina, M. (2020). Vodni resursy u stratehii staloho rozvytku ta natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny [Water resources in the strategy of sustainable development and national security of Ukraine]. *The Scientific Heritage*, 5(55), 21-26. [in Ukrainian].
8. Cherkashina, M. K. (2016). Pravovi problemy derzhavnoho upravlinnya u haluzi vykorystannya ta okhorony vodnykh dzherel v Ukrayini [Legal problems of state administration in the field of use and protection of water sources in Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Pravo* [Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series: Law], 21, 123-128. [in Ukrainian].
9. Chumachenko, I. E. (2012). Pravove rehulyuvannya derzhavnoho kontrolyu za vykorystanniam ta okhoronoyu vodnykh obyektiv v Ukrayini [Legal regulation of state control over the use and protection of water bodies in Ukraine]: *dysertatsiya na здобуття наукового ступеню кандидата юрідичних наук* [dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences]. Kyiv: National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. [in Ukrainian].
10. Chumachenko, I. E. (2014). Transkordonne spivrobotnytstvo pid chas zdiysnennya derzhavnoho kontrolyu u sferi vykorystannya ta okhorony vod [Cross-border cooperation during state control in the field of water use and protection]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiya* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence], 10-2(2), 28-30. [in Ukrainian].
11. Derzhavna sluzhba heolohiyi ta nadr Ukrayiny [State Geology and Subsoil Service of Ukraine] (2019). *Investytsiynyy atlas nadrokorystuvacha: Pidzemni vody* [Subsurface user's investment atlas: Groundwater] <<https://www.geo.gov.ua/investytsiynyy-atlas-nadrokorystuvacha/pidzemni-vody>> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
12. Didukh, Y. P. (ed.) (2009). *Zelena knyha Ukrayiny* [Green Book of Ukraine]. Kyiv: Alterpress. [in Ukrainian].
13. Hetman, A. P. (2008). Terminolohiya ekolohichnoho zakonodavstva: metodolohichni zasady ta perspektyvy unifikatsiyi [Terminology of environmental legislation: methodological principles and prospects for unification]. In: Shemshuchenko, Yu. S. (ed.) *Pravova systema Ukrayiny: istoriya, stan ta perspektyvy. Metodolohichni zasady rozvytku ekolohichnoho, zemelnogo, ahrarnogo ta hospodarskoho prava* [Legal system of Ukraine: history, state and prospects. Methodological foundations of the development of environmental, land, agrarian and economic law]. Kharkiv: Pravo, 4, 264-265. [in Ukrainian].
14. Hetman, A. P. (2013). Heneza nauky pro vodne pravo [The genesis of the science of water law]. In: Shemshuchenko, Yu. S. (ed.). U: Shemshuchenko, YU. S. (ed.) *Pravova doktryna Ukrayiny: Doktrynalni problemy ekolohichnoho, ahrarnogo ta hospodarskoho prava* [Legal doctrine of Ukraine: Doctrinal problems of environmental, agrarian and economic law]. Kharkiv: Pravo, 4, 49-60. [in Ukrainian].
15. Hetman, A. P. (2019). *Doktryna ekolohichnoho prava ta zakonodavstva Ukrainy* [The doctrine of environmental law and legislation of Ukraine]. Kharkiv: Oberyg. [in Ukrainian].
16. Jugan, V. O. (2011). Sklad vodnoho fondu Ukrayiny [Composition of the water fund of Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyy visnyk* [Carpathian Legal Gazette], 1, 150-161. [in Ukrainian].
17. Karlík, V., Skalský, M. (2020). *Cum să înțelegem Directiva Cadru pentru Apă a Uniunii Europene și cum poate contribuia îmbunătățirea mediului* [How to understand the European Union's Water Framework Directive and how improving the environment can contribute]. Praga; Chișinău: ARNIKA. [in Romanian].
18. Kharkivska oblasna viys'kova administratsiya [Kharkiv Regional Military Administration] (2021). *Kharkivska ODA doluchylasya do vyrishennya problemy zabrudnennya richky Udy* [The Kharkiv Regional State Administration joined the solution to the problem of pollution of the Uda River] <<https://kharkivoda.gov.ua/news/110357>> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
19. Khomenko, O. V. (2020). Pravovi definitsiyi: ponyattya, pryroda ta znachennya: porivnyal'no-pravovyy aspekt [Legal definitions: concepts, nature and meaning: comparative legal aspect]: *dysertatsiya na здобуття наукового ступеня доктора філософії* [dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy]. Kyiv: Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
20. Kozyubra, M. I. (ed.) (2015). *Zahalna teoriya prava* [General theory of law]. Kyiv: Vaite. [in Ukrainian].
21. Kubiak-Wójcicka, K., Machula, S. (2020). Influence of climate changes on the state of water resources in Poland and their usage. *Geosciences*, 10(8), 312. DOI: 10.3390/geosciences10080312.
22. Levina, H. M. (2016). Pravova pryroda Chervonoyi knyhy Ukrayiny (v konteksti okhorony ridkisnykh vydiv dykykh tvaryn) [The legal nature of the Red Book of Ukraine (in the context of the protection of rare species of wild animals)]. *Pravova derzhava* [The legal state], 27, 581. [in Ukrainian].
23. *Lisovyy kodeks Ukrayiny, 1994* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Forest Code of Ukraine, 1994 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 17, 99. [in Ukrainian].
24. Lyubchenko, M. I. (2015). *Yurydychna terminolohiya: ponyattya, osoblyvosti, vidy* [Legal terminology: concepts, features, types]. Kharkiv: Human Rights. [in Ukrainian].
25. Makhno, N. V. (2019). Ponyattya ta oznaky vodnykh obyektiv, vidnesenykh do katehoriyi likuvalnykh [Concepts and signs of water bodies classified as therapeutic]. *European political and law discourse*, 6(6), 156-162. [in Ukrainian].

26. Malysheva, N. R. (2008). The main functions of management in the field of environmental protection. In: Shemshuchenko, Yu. S. (ed.) *Environmental Law of Ukraine: Academic Course*. Kyiv: Legal opinion, 204-205. [in Ukrainian].
27. Malysheva, N. R. (2015). Terminolohiya ekolohichnoho prava v konteksti konstytutsiynoyi reformy [Terminology of environmental law in the context of constitutional reform]. *Pravova derzhava* [The legal state], 26, 283-293. [in Ukrainian].
28. Malysheva, N. R., Yerofeev, M. I. (2017). *Naukovo-praktychnyy komentar do Zakonu Ukrayiny "Pro okhoronu navkolovshnoho pryrodnoho seredovyscha"* [Scientific and practical commentary to the Law of Ukraine "On Environmental Protection"]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
29. Muravska, M. L. (2016). Pravove rehulyuvannya stvorennya i vykorystannya shtuchnykh vodnykh ob"yektiv v Ukrayini na zemlyakh pryvatnoyi vlasnosti [Legal regulation of the creation and use of artificial water bodies in Ukraine on privately owned lands]: *dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenyu kandydata yurydychnykh nauk* [dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences]. Kyiv: Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
30. *Nakaz Pro zatverdzhennya Poryadku vedennya derzhavnoho obliku vodokorystuvannya, 2015* (Ministerstvo ekolohiyi ta pryrodnykh resursiv Ukrayiny) [Order on the approval of the Procedure for maintaining state records of water use, 2015 (Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny* [Official Herald of Ukraine], 32, 942. [in Ukrainian].
31. Nichyk, V. M. (ed.) (1984). *Hryhoriy Skovoroda* [Hryhoriy Skovoroda]. Kyiv: Molod. [in Ukrainian].
32. Obiyukh, N. M. (2014). Osoblyvosti pravovoho rehulyuvannya vidnosyn u sferi vykorystannya dzherel pytnoho vodopostachannya v Ukrayini [Peculiarities of legal regulation of relations in the sphere of use of sources of drinking water supply in Ukraine]. *Byuletyn Ministerstva yustytitsiyi Ukrayiny* [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine], 3, 135-141. [in Ukrainian].
33. O'Donnell, E. (2021). Rivers as living beings: rights in law, but no rights to water? *Griffith Law Review*, 29(4), 643-668. DOI:10.1080/10383441.2020.1881304.
34. Panov, M. I. (2014). Problemy metodolohiyi formuvannya katehorial'no-ponyatiynoho aparatu yurydychnoyi nauky [Problems of the methodology of forming the categorical and conceptual apparatus of legal science]. *Pravo Ukrayiny* [Law of Ukraine], 1, 50-53. [in Ukrainian].
35. Panov, M. I. (2020). *Vybrani pratsi z problem pravoznavstva* [Selected works on the problems of jurisprudence]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
36. Pavlenko, O. (2021). Smittyevi ostrovy: Yak kharkivnyany ryatuyut richku vid ekolohichnoyi katastrofy [Garbage islands: How Kharkiv residents save the river from an environmental disaster]. *Kharkiv Today* <<https://2day.kh.ua/ua/kharkow/smittevi-ostrovi-yak-kharkivnyani-ryatuyut-richku-vid-ekologichnoi-katastrofi>> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
37. *Postanova Pro Kontseptsiyu zberezhennya biolohichnoho riznomanittya Ukrayiny, 1997* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution on the Concept of Conservation of Biological Diversity of Ukraine, 1997 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-97-%D0%BF#Text>> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
38. *Postanova Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny, 2014* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution on approval of the Regulation on the Ministry of Education and Science of Ukraine, 2014 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny* [Official Herald of Ukraine], 95, 2729. [in Ukrainian].
39. *Postanova Pro zatverdzhennya Polozhennya pro poryadok vyznachennya naukovykh obyektiv, shcho stanovlyat natsionalne nadbannya, ta vyznannya takymy, shcho vtratyly chynnist, deyakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrayiny, 2016* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution on the approval of the Regulation on the procedure for determining scientific objects that are national property and recognizing as invalid certain resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 2016 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny* [Official Herald of Ukraine], 85, 2776. [in Ukrainian].
40. *Postanova Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Zelenu knyhu Ukrayiny, 2002* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution on approval of the Regulation on the Green Book of Ukraine, 2002 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny* [Official Herald of Ukraine], 36, 1692. [in Ukrainian].
41. *Postanova Pro zatverdzhennya Poryadku vidshkoduvannya zbytkiv, zavdanykh vodokorystuvacham prypynennym prava abo zminoyu umov spetsialnoho vodokorystuvannya, 1996* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution On Approval of the Procedure for Compensation of Damages Caused to Water Users by Termination of the Right or Change in the Conditions of Special Water Use, 1996 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Zibrannya postanov Uryadu Ukrayiny* [Collection of resolutions of the Government of Ukraine], 16, 453. [in Ukrainian].
42. *Postanova Pro zatverdzhennya Poryadku zdiysnennya derzhavnoho monitorynhu vod, 2018* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution On Approval of the Procedure for State Water Monitoring, 2018 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny* [Official Herald of Ukraine], 76, 2537. [in Ukrainian].
43. *Proyekt Zakonu Ukrayiny Pro derzhavnyy ekolohichnyy kontrol, 2020* (Komitet z pytan ekolohichnoyi polityky ta pryrodokorystuvannya) [Draft Law of Ukraine On State Environmental Control, 2020 (Committee

- on Environmental Policy and Nature Management)]. *Oficalnyi site Verkhovnoy Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68186> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
44. *Proyekt Zakonu Ukrainy Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo okhorony ta zberezheniya osoblyvo tsinnykh dilyanok pryrodnykh vodoym ta vodotokiv, 2023* (Komitet z pytan ekolohichnoyi polityky ta pryrodokorystuvannya) [Draft Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Protection and Conservation of Particularly Valuable Areas of Natural Water Bodies and Watercourses, 2023 (Committee on Environmental Policy and Nature Management)]. *Oficalnyi site Verkhovnoy Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=71744> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
45. Rakoczy, B. (2016). The concept of water law in the Polish legal system. *Polish Yearbook of Environmental Law*, 6, 23-35. DOI:10.12775/PYEL.2016.002.
46. *Resolution on approval of the Procedure for maintaining the state water cadastre, 1996* (Cabinet of Ministers of Ukraine) [Resolution on approval of the Procedure for maintaining the state water cadastre, 1996 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Oficalnyi site Verkhovnoy Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-96-%D0%BF#Text>> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
47. *Rozporyadzhennya Pro skhvalennya Vodnoyi stratehiyi Ukrainy na period do 2050 roku, 2022* (Kabinetu Ministriv Ukrainy) [Order on the approval of the Water Strategy of Ukraine for the period up to 2050, 2022 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy* [Official Herald of Ukraine], 99, 6244. [in Ukrainian].
48. *Rozporyadzhennya Pro zatverdzhennya Natsionalnoho planu diy z okhorony navkolysnogo pryrodnoho seredovshcha na period do 2025 roku, 2021* (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Order on the approval of the National Environmental Protection Action Plan for the period until 2025, 2021 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy* [Official Herald of Ukraine], 42, 2557. [in Ukrainian].
49. Serdyuk, O. V. (2012). Pidzemni vody v systemi obyektiv vodnykh pravovidnosyn [Groundwater in the system of objects of water legal relations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Pravo* [Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series: Law], 1034, 369-372. [in Ukrainian].
50. Shelyag-Sosonko, Yu. R. (ed.) (1987). *Zelenaya kniga Ukrainiskoy SSR. Redkiye, ischezayushchiye i tipichnyye, nuzhdayushchiyesya v okhrane rastitelnyye soobshchestva* [Green Book of the Ukrainian SSR. Rare, endangered and typical plant communities in need of protection]. Kyiv: Naukova Dumka. [in Ukrainian].
51. Sokolova, A. K. (2009). *Florystychnye pravo Ukrainy: problemy formuvannya ta rozvytku* [Floristic law of Ukraine: problems of formation and development]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
52. Sokolova, A. K. (2014). *Pravove zabezpechennya okhorony vod* [Legal provision of water protection]. In: Hetman, A. P. (ed.) *Pravova okhorona dovkillya: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku* [Legal protection of the environment: current state and development prospects]. Kharkiv: Pravo, 194-248. [in Ukrainian].
53. Sokolova, A., Cherkashyna, M. (2021). The Legal Regulation of the Use of Natural Healing Resources: *The Theory and Practice of Disputes Resolution. Access to Justice in Eastern Europe*, 4(2), 144-163. DOI:10.33327/AJEE-18-4.2-n000065.
54. Tkachenko, I. M. (2009). Rozmezhuvannya terminiv "pravove ponyattya", "pravova katehoriya" ta "pravovyy kontsept" (na prykladi norm Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy) [Demarcation of the terms "legal concept", "legal category" and "legal concept" (on the example of norms of the Civil Code of Ukraine)]. *Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsionalnoho unyversyteta ymeny V. I. Vernadskoho. Seriya: Yurydycheskye nauky* [Scientific notes of the Tavrichesky National University named after V. I. Vernadsky. Series: Legal sciences], 22(1), 384-388. [in Ukrainian].
55. *Ukaz Pro rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Stratehiyu natsionalnoyi bezpeky Ukrainy», 2020* (Prezydent Ukrainy) [Decree on the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the National Security Strategy of Ukraine", 2020 (President of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy* [Official Herald of Ukraine], 75, 2377. [in Ukrainian].
56. UNECE (1995). *Declaration by the Ministers of Environment of the region of the United Nations Economic Commission for Europe* <<https://unece.org/sofia-conference> <<https://unece.org/fileadmin/DAM/env/efe/history%20of%20Efe/Sofia.E.pdf>> (2023, May, 15).
57. UNESCO (2023). *Water resources an essential part of the solution to climate change*. <<https://en.unesco.org/news/water-resources-essential-part-solution-climate-change>> (2023, May, 15).
58. UNGA (2015). *Resolution "Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development" 70/1* <<https://sdgs.un.org/2030agenda>> (2023, May, 15).
59. UNGA (2016). *Resolution "International Decade for Action, «Water for Sustainable Development», 2018-2028" 71/222* <<https://digitallibrary.un.org/record/859143>> (2023, May, 15).
60. United Nations (1993). *Agenda 21. In: Report of the United Nations Conference on environment and development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992*. New York: UN, 1, 275.
61. United Nations (1993). *Rio Declaration on Environment and Development. In: Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992*. New York: UN, 1, 3-8.
62. United Nations (2023). *Global issues: Water* <<https://www.un.org/en/global-issues/water>> (2023, May, 15).

63. *Vodnyi kodeks Ukrainy, 1995* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Water Code of Ukraine, 1995 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 24, 189. [in Ukrainian].
64. Wikipedia (2019). *Merchytskyi Zakaznyk* [Merchytsky Reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мерчицький_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
65. Wikipedia (2019). *Rohozyanskyi zakaznyk* [Rogozyan reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рогозянський_заказник> (2023, May, 15).
66. Wikipedia (2019). *Semenivskyi zakaznyk (Kharkivska oblast)* [Semenivsky reserve (Kharkiv region)] <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Семенівський_заказник_\(Харківська_область\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Семенівський_заказник_(Харківська_область))> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
67. Wikipedia (2021). *Cherneshchynskyi zakaznyk* [Cherneshchyn reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернецьинський_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
68. Wikipedia (2021). *Hrafskyi zakaznyk (Zvenyhorodskyi rayon)* [County reserve (Zvenigorod district)] <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Графський_заказник_\(Звенигородський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Графський_заказник_(Звенигородський_район))> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
69. Wikipedia (2021). *Kryukivskyi hidrolohichnyu zakaznyk* [Kryukiv hydrological reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Крюківський_гідрологічний_заказник> (2023, May, 15).
70. Wikipedia (2021). *Slobozhanskyi natsionalnyi pryrodnyi park* [Slobozhansky National Natural Park] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Слобожанський_національний_природний_парк> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
71. Wikipedia (2022). *Berestovyi hidrolohichnyu zakaznyk* [Berestovy hydrological reserve] <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Берестовий_гідрологічний_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
72. Wikipedia (2022). *Dvorichanskyi natsionalnyi pryrodnyi park* [Dvorichany National Natural Park] <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Дворічанський_національний_природний_парк> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
73. Wikipedia (2022). *Ephremovsky zakaznyk* [Ephremovsky reserve] <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Єфремівський_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
74. Wikipedia (2022). *Gnilitskiy Zakaznyk* [Hnylitsky Reserve] <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Гнилицький_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
75. Wikipedia (2022). *Homilshanski lisy* [Gomilshan forests] <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Гомільшанські_ліси> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
76. Wikipedia (2022). *Ilyukhivskyi zakaznyk* [Ilyukhivsky reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ілюхівський_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
77. Wikipedia (2022). *Kokhanivskyi zakaznyk* [Kokhanivsky reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Коханівський_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
78. Wikipedia (2022). *Kolomachki* [Kolomachki] <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Коломачки>> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
79. Wikipedia (2022). *Maloburlutskyi Zakaznyk* [Maloburlutsky Reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Малобурлуцький_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
80. Wikipedia (2022). *Orilskyi hidrolohichnyu zakaznyk* [Orilsky hydrological reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Орільський_гідрологічний_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
81. Wikipedia (2022). *Pidlymanskyi zakaznyk* [Pidlymansky reserve] <https://uk.wikipedia.org/wiki/Підліманський_заказник> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
82. Wikipedia (2022). *Sharivskyi (park)* [Sharivsky (park)] <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Шарівський_\(парк\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Шарівський_(парк))> (2023, May, 15). [in Ukrainian].
83. YouTube (2021). *Water and Peace – SIWI* <<https://www.youtube.com/watch?v=QbsHaX8QBmA>> (2023, May, 15).
84. *Zakon Ukrainy Pro Chervonu knyhu Ukrainy, 2002* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On the Red Book of Ukraine, 2002 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyyny visnyk Ukrainy* [Official Herald of Ukraine], 10, 462. [in Ukrainian].
85. *Zakon Ukrainy Pro kurorty, 2000* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law of Ukraine On Resorts, 2000 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyyny visnyk Ukrainy* [Official Herald of Ukraine], 44, 1884. [in Ukrainian].
86. *Zakon Ukrainy Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy, 2018* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On National Security of Ukraine, 2018 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyyny visnyk Ukrainy* [Official Herald of Ukraine], 55, 1903. [in Ukrainian].
87. *Zakon Ukrainy Pro naukovu ta naukovo-tekhnichnu diyalnist, 2015* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Scientific and Scientific-Technical Activities, 2015 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 3, 25. [in Ukrainian].
88. *Zakon Ukrainy Pro okhoronu navkolysnogo pryrodnoho seredovyshcha, 1991* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Environmental Protection, 1991 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 41, 546. [in Ukrainian].
89. *Zakon Ukrainy Pro Osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrainy na period do 2030 roku, 2019* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On the Basic Principles (Strategy) of the State

- Environmental Policy of Ukraine for the Period Until 2030, 2019 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy* [Official Herald of Ukraine], 28, 980. [in Ukrainian].
90. *Zakon Ukrainy Pro pryrodno-zapovidnyy fond Ukrainy, 1992* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Nature Reserve Fund of Ukraine, 1992 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 34, 502. [in Ukrainian].
91. *Zakon Ukrainy Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrainy «Pro osnovy derzhavnoyi polityky u sferi nauky I naukovo-tekhnichnoyi diyalnosti», 1998* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Amendments to the Law of Ukraine "On the Basics of State Policy in the Field of Science and Scientific and Technical Activities", 1998 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 2-3, 20. [in Ukrainian].
92. *Zemelnyi kodeks Ukrainy, 2001* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Land Code of Ukraine, 2001 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy* [Official Herald of Ukraine], 46, 2038. [in Ukrainian].
93. Zuev, V. A. (2000). Terminolohiya ekolohichnoho prava: znachennya i perspektyvy isnuvannya okremykh ponyat [Terminology of environmental law: meaning and prospects of the existence of certain concepts]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav, Spetsialnyy vypusk* [Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs, Special issue], 272. [in Ukrainian].